

УДК 339.544

Коновалов Ю.О.,
старший науковий співробітник
Миронов О.В.,
старший науковий співробітник
Державний науково-дослідний
інститут митної справи,
м. Хмельницький

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, КОМПОНЕНТИ

Konovalov Y.O.,
senior research worker
Mironov A.V.,
senior research worker
State Scientific and Research Institute of customs affairs,
Khmelnyskyi

RISK MANAGEMENT SYSTEM: CONCEPT, FUNCTIONS, COMPONENTS

Постановка проблеми. Міністерство доходів і зборів України (далі - Міністерство) відіграє ключову роль у здійсненні регулювання зовнішньої торгівлі країни. Постійно зростаючі обсяги зовнішньої торгівлі диктують Міністерству завдання максимально можливого поповнення скарбниці державного бюджету шляхом проведення політики ефективного митного регулювання. Управління ризиками – є основним базисним принципом сучасних методів митного контролю. Цей принцип дозволяє оптимально використовувати наявні ресурси, при цьому збільшуючи ефективність митного контролю, та звільняє більшість учасників зовнішньоекономічної діяльності від зайвих бюрократичних процедур. Котрі, засновані на управлінні ризиками, дозволяють контролювати здійснення митного оформлення на ділянках, де існує найбільший ризик, дозволяючи основній масі товарів і фізичних осіб порівняно вільно проходити через митницю. Розвиток системи управління ризиками на цьому тлі виглядає як безперервний процес, покликаний оптимально розподілити ресурси органів Міністерства та здійснювати митний контроль на основі принципу вибірковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань управління ризиками займаються як вітчизняні, так й іноземні вчені, зокрема: П.В. Пашко, А.Д. Войцещук, П.Я. Пісной, П.К. Грабовський, Ю.В. Столетов та інші. Але дане питання залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття поняття управління митними ризиками в системі Міністерства доходів і зборів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "ризик" зустрічається у багатьох економічних, суспільних та природничих науках, при цьому кожна з них має власні цілі та методи дослідження ризику. Сучасна економічна наука представляє ризик як ймовірну подію, в результаті настання якої можуть відбутися позитивні, нейтральні або негативні наслідки. Якщо ризик припускає наявність як позитивних, так і негативних результатів, він відноситься до спекулятивних ризиків. Якщо ж внаслідок реалізації ризику можуть наступити негативні результати або їх може не бути зовсім, такий ризик іменується чистим [1].

Слово ризик (від грецької *risikon* – скеля, прірва) – можлива небезпека будь-якого неблагонадійного перебігу.

Дослідженням питань управління ризиками займаються як вітчизняні, так й іноземні вчені (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «ризик»

№ з/п	Визначення	Джерело
1.	Можливість небезпеки, невдачі. Дія навмання в надії на щасливий результат.	Ожегов С. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / под. ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд. стереотип. – М. : Рус. яз., 1983. – 816 с. [2]
2.	Ймовірність (загроза) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або поява додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності	Грабовський П.К. Риск в современном бизнесе / П.К. Грабовський, С.Н. Петрова, С.І. Полтавцев та інші / За ред. П.Г. Грабовського. – М. : Видавництво "Аланс", 1994. – 312 с. [3, с.8]
3.	Ймовірність недодержання законодавства України з питань митної справи, а керування ризиком – це систематична робота з розроблення та практичної реалізації заходів запобігання і мінімізації ризиків, методики оцінки ефективності їх застосування а також контролю за застосуванням митних процедур, яка передбачає безперервне оновлення. Аналіз і перегляд наявної у митних органах інформації	Войцещук А.Д. Регулювання митної справи : підручник / А.Д. Войцещук ; за заг. ред. Войцещука А.Д. – Хмельницький : Видавництво ІНТРАДА, 2007. – 312 с. [4, с. 260]
4.	Митний ризик – це ймовірність реалізації певної митної загрози з прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі	Пісної П.Я. Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі / П.Я. Пісної // Ризики в зовнішньоекономічній діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Дніпропетровськ, 2008 р. [5, С. 14-17]

Із вказаних понять про ризик, можна виділити таку його характерну рису, як небезпека, можливість негараздів, невдачі.

Столетов Ю.В. вважає, що реалізувати ідею управління ризиками можливо тільки втілюючи програму "електронна митниця", тобто заздалегідь прийняти електронний варіант документів і до прибуття вантажу на митницю Міністерство буде знати не тільки інформацію про вантаж, а саме головне вже буде розроблений порядок дій інспектора по контролю та оформленню даного вантажу [6].

Практика аналізу ризиків в митній справі показує, що це безперервний процес збору, узагальнення, аналітичної обробки інформації, спрямований на прогнозування, виявлення, попередження та припинення митних правопорушень, що забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень. Інформаційне забезпечення при використанні методу аналізу ризиків має, безсумнівно, високу значимість і вимагає автоматизованого підходу в його використанні з метою оперативної митної роботи в реальному часі.

У Міністерстві у частині вивчення проблеми управління та аналізу ризиків використовуються такі основні поняття:

Митний ризик - кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки щодо ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди [7].

Аналіз ризику - це систематичне використання митними органами наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації й оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи [9].

Виявлений ризик стає фактом, тобто відомим ризиком, якщо порушення Українського законодавства вже відбулося і Міністерство володіє інформацією про даний факт.

Потенційний ризик – можлива небезпека що не проявляє себе, але умови для її виникнення існують [9].

Товари групи "ризик" - товари, які переміщуються через митний кордон України, відносно яких виявлені або існують потенційні ризики [10].

Товари групи "прикриття" - товари, що з достатнім ступенем ймовірності можуть декларуватись замість товарів групи "ризик" [9].

Сфера ризику - окремі згруповані об'єкти аналізу, які потребують застосування окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також підвищення ефективності якості митного адміністрування [10].

Індикатори ризику - визначені критерії із заданими наперед параметрами, відхилення від яких дозволяє здійснювати вибір об'єкта контролю [11].

Оцінка ризику - це покрокова наукова оцінка відомих або потенційних несприятливих впливів на здоров'я, пов'язаних з небезпекою харчових отруєнь [12].

Профіль ризику - сукупність відомостей про сферу ризику, індикаторів ризику, а також вказівки із застосування необхідних заходів запобігання або мінімізації ризику. Залежно від регіону застосування профіль ризику за видами поділяється на: загальноукраїнський, регіональний і зональний [9].

Об'єктами аналізу виступають:

– товари, що знаходяться під митним контролем або випущені для вільного обігу на митній території України;

– транспортні засоби, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного перевезення осіб, платного чи безкоштовного промислового чи комерційного перевезення товарів;

– відомості, що містяться в транспортних (перевізних), комерційних і митних документах;

– відомості, що містяться в договорах міжнародної купівлі-продажу або інших видах договорів, укладених при здійсненні зовнішньоекономічної угоди, а в разі вчинення односторонніх зовнішньоекономічних угод - інших документів, що виражають зміст таких угод;

– діяльність митних брокерів (представників), власників складів тимчасового зберігання та митних складів, а також перевізників, у тому числі митних;

– результати застосування форм митного контролю.

У 1999 р. в рамках Кіотської конвенції вперше на світовому рівні були передбачені можливості для спрощення митного контролю з використанням принципу оцінки ризику, розроблені під егідою WCO (Всесвітньої Митної Організації). Таким чином, виникла система митного контролю, при якій співробітники Міністерства заздалегідь мають знати про те, які вантажі, на яких напрямках і в яких обсягах повинні бути перевірені. Важливим моментом є застосування автоматизації та інформаційних технологій в цьому питанні. Згідно з вимогами Кіотської конвенції, управління ризиками - це основний базисний принцип сучасних методів митного контролю, який дає можливість оптимально використовувати ресурси Міністерства, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільняє більшість зовнішньоторгових операторів від надлишкового бюрократичного контролю. Процедури, що ґрунтуються на управлінні ризиком, концентрують митний контроль на ділянках, де існує найбільша небезпека, даючи змогу основній масі товарів і фізичних осіб порівняно вільно проходити пункт пропуску на митному кордоні [13].

Процес управління та оцінки ризиків відіграє велику роль, оскільки дозволяє оцінити можливі втрати, запланувати процедури для можливого їх зниження, а також визначити економічний ефект від управління ризиками.

Управління ризиком - процес прийняття та виконання управлінських рішень, які спрямовані на зниження ймовірності виникнення несприятливого результату та мінімізацію можливих втрат [1].

У сучасних умовах неможливо обійтись без обґрунтованого обліку та оцінки ризику при прийнятті рішень. Весь тягар відповідальності за прийняте рішення сьогодні лягає на керівників. Їм часто доводиться працювати в нових умовах і ситуаціях, що характеризуються

високими ризиками, суперечностями, постійними і несподіваними змінами. Тому дуже важливо осіб, що приймають рішення, "озброїти" технікою оцінки ризиків, максимально наближеною до реалій української економіки.

Система управління ризиками складається з двох підсистем: об'єкта управління та суб'єкта управління.

Об'єкт управління – це ризик, ризиковані вкладення капіталу й економічні відносини між суб'єктами в процесі підприємницької діяльності. Суб'єктом управління виступає спеціальна група людей, що здійснює цілеспрямоване функціонування об'єкта управління, використовуючи різні прийоми і способи управлінського впливу [15].

Процес управління ризиками пов'язаний з прийняттям рішень і вимагає дотримання таких принципів (рис. 1):

- командність - полягає в тому, що всі дії в процесі управління ризиками повинні проводитися із застосуванням методів командної роботи. Необхідна кооперація зусиль, талантів, навичок і знань.

- інформативність - полягає в тому, що володіння інформацією про можливі інциденти в ході здійснення митної діяльності не повинно бути пов'язане з особистою владою. Керівники повинні доводити всю інформацію, пов'язану з ризиками, до кожного працівника. А персонал при цьому повинен виявляти поточні та можливі в майбутньому проблеми, тобто необхідно забезпечити вільний рух інформації між всіма рівнями управління.

- прогнозованість - обговорення майбутніх подій в очікуванні найгіршого розвитку сценаріїв дозволяє ефективно ідентифікувати потенційні проблеми реалізації проекту і, перш ніж вони можуть відбутися, розробити стратегію дій, що збільшує ймовірність успішного результату.

- інтеграція управління ризиками в митну діяльність через підвищення статусу управління ризиками до щоденних дій щодо попередження кризових ситуацій. При цьому своєчасне, постійне і точне використання технологій управління ризиками забезпечує упорядковане середовище прийняття рішень і ефективне використання ресурсів.

- документування - всі аспекти управління ризиками підлягають обов'язковій реєстрації: вся інформація зберігається у вигляді типових форм документів. Створюється база даних ризиків, яка є основою розробки подальших дій.

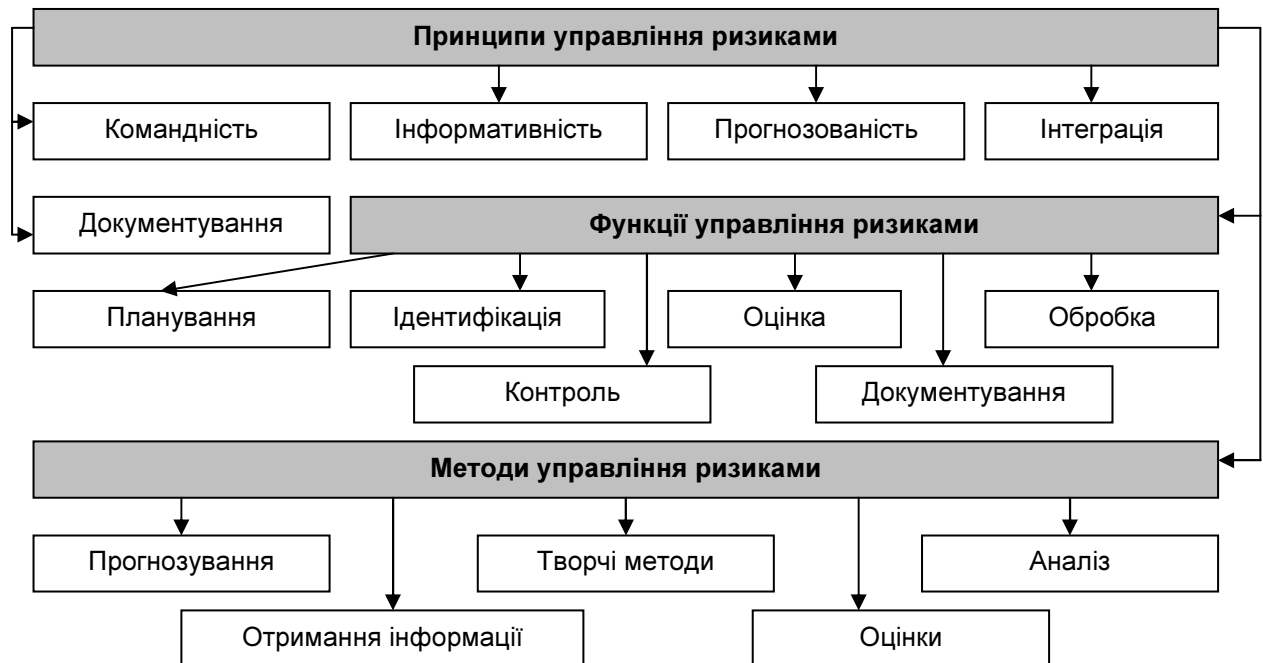

Рис. 1. Компоненти системи управління ризиками

Джерело: [14]

Основна мета процесу управління ризиками при прийнятті управлінських рішень - збільшення вірогідності успішної реалізації митної політики через зниження ступеня впливу

ризиків до прийняттого рівня. Зміст цього процесу складають функції, які представляють собою відособлені види діяльності в загальному циклі керування ризиками [14].

Важливим чинником при здійсненні управління ризиками є система прийомів виконання окремих операцій, які узагальнені в методах (рис. 1).

У митній справі ризикових ситуацій уникнути неможливо, тому визначення ризиків та управління ними є обов'язковою і важливою частиною роботи співробітників митних органів, які забезпечують успішне функціонування митної системи в цілому. З точки зору митних ризиків, найбільш очевидними їх проявами є: контрабанда наркотиків; перевезення контрабандних вантажів; ризик того, що програма роботи оперативного підрозділу виконується не повною мірою, інші. З економічної точки зору є значні ризики у валютному регулюванні, недоборі митних платежів та зборів і т.д.

Висновки та подальші дослідження.

1. Таким чином, під системою управління ризиками в Міністерстві доходів і зборів розуміють – частину загальної стратегії Міністерства яка полягає в розробці заходів по нейтралізації можливих ризиків пов'язаних із здійсненням професійної діяльності і є частиною загального процесу передбачення і нейтралізації негативних наслідків пов'язаних з визначенням товарів, транспортних засобів, документів і осіб, які підлягають митному контролю, форм митного контролю, що застосовуються до таких товарів, транспортних засобів, документів і осіб, а також обсягу митного контролю.

2. Головна мета організації системи управління ризиками полягає у забезпеченні умов успішного функціонування митниці в умовах ризику.

3. У зв'язку із утворенням Міністерства доходів і зборів України дане питання залишається актуальним і потребує подальшого дослідження, а саме існує необхідність удосконалення комплексної системи ризик-менеджменту, яка б забезпечувала ефективну ідентифікацію, оцінку, регулювання та моніторинг всіх видів митних ризиків.

Література

1. Управление риском / Глосарий [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.mrcmarkets.ru/beginners/glossary/u/upravlenie_riskom.php
2. Ожегов С. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / под. ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд. стереотип. – М. : Рус. яз., 1983. – 816 с.
3. Риск в современном бизнесе / П.К. Грабовский, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев и другие ; под ред. П.Г. Грабовского. – М. : Издательство "Аланс", 1994. – 312 с.
4. Войцещук А.Д. Регулювання митної справи: підручник / А.Д. Войцещук ; за заг. ред. Войцещука А.Д. – Хмельницький: Видавництво ІНТРАДА, 2007. – 312 с
5. Пісной П.Я. Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі / П.Я. Пісной // Ризики в зовнішньоекономічній діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2008. – 358 с. – С. 14–17.
6. Столетов Ю.В. Управление ризиками, як елемент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / Ю.В. Столетов / Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=340>
7. Митний ризик / Закон і норматив [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=24&id=12856&menu=12919>
8. Митний Кодекс України 2012 [Електронний ресурс] : [прийнято Верхов. Радою 13 березня 2012 року № 4495-VI]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
9. Про затвердження Концепції створення, впровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю (Положення, розд.1) [Електронний ресурс]: наказ: [прийнято Державною митною службою України від 27.05.2005 № 435] режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.18037.0>
10. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник / Л.І. Донець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

11. Пашко П.В. Митні інформаційні технології [Електронний ресурс] – режим доступу: http://pidruchniki.ws/18411014/informatika/mitni_informatsiyni_tehnologiyi_-_pashko_pv
12. Оцінка ризику / Сучасна митниця країн СНД та ЄС [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://mypack.com.ua/bezpeka-zh/243-ocznka-riziku.html>.
13. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур [Електронний ресурс]: [редакція на 26 червня 1999 року] . – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643
14. Управление рисками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/finance/fin097.html>
15. Сидорук Н.Л. Система управління економічними ризиками господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Н.Л. Сидорук, А.Г. Балдинюк // Економічні науки / 10. Економіка підприємства. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69266.doc.htm

References

1. Manage risk, Glossary, available at: http://www.mrcmarkets.ru/beginners/glossary/u/upravlenie_riskom.php
2. Ozhegov, S. and Shvedova, N.YU. (1983), Dictionary of russian language : approx. 57000 words, Rus. yaz., Moscow, Russia, 816 p.
3. Grabovskii, P.K., Petrova, S.N., Poltavtsev, S.I., etc (1994), The risk in the modern business, Izdatelstvo "Alans", Moscow, 312 p.
4. Voitseshchuk, A.D. (2007), Regulation customs affairs, tutorial, Vydavnytstvo INTRADA, Khmelnytskyi, Ukraine, 312 p.
5. Pisnoi, P.Ya. (2008), "Customs policy and actual problems of economic and customs security of Ukraine at the present stage", Proceedings of the International Scientific Conference "Risks in foreign trade", Dnipropetrovsk, pp. 14-17.
6. Stoletov Y. Risk management as an element of state regulation of foreign trade, Elektronne naukove fakhove vydannya "Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok", available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=340>
7. Customs risk, laws and regulations, available at: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=24&id=12856&menu=12919>
8. Customs Code of Ukraine 2012, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
9. On approval of concept creation, implementation and development of risk analysis and management, and on the analysis and selection of risk factors for determination of the customs control (Regulation rozd.1), available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.18037.0>
10. Donets, L.I. (2006), Economic risks and methods of measurement, tutorial, 312 p.
11. Pashko, P.V. (2011), Customs information technology, available at : http://pidruchniki.ws/18411014/informatika/mitni_informatsiyni_tehnologiyi_-_pashko_pv
12. Risk assessment / Modern customs of the CIS and the, available at: <http://mypack.com.ua/bezpeka-zh/243-ocznka-riziku.html>
13. International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643
14. Manage dashes, available at: <http://www.management.com.ua/finance/fin097.html>
15. Sydoruk, N.L. and Baldyniuk, A.H. (2010), The control system of economic risks of business enterprise, available at: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69266.doc.htm